

KOMPARATIVNA ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE O SLOBODI VJERE I PRAVNOM STATUSU VJERSKIH ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI, REPUBLICI HRVATSKOJ I DZ SRBIJI I CRNOJ GORI (II)

Ifet Mustafić

3.2.8 Zloupotreba vjerskih sloboda

Bosanskohercegovački zakon ne daje samo prava i slobode vjernicima i vjerskim zajednicama, on uvodi i neka ograničenja, a sve da bi se preduprijedile zloupotrebe vjere i vjerskih zajednica u odnosu na prava drugih vjerskih zajednica, njihovih vjernika i drugih građana te zaštitio državni poredak i sigurnost. Svojim djelovanjem vjerske zajednice «ne smiju širiti netrpeljivost i predrasude»,¹ kao što ni njihovi postupci ne smiju biti «protivni pravnom poretku, javnoj sigurnosti, moralu ili na štetu života i zdravlja, odnosno na štetu prava i sloboda drugih».²

Dakle, jedini zahtjev kojim zakon uvjetuje slobodu i pravo na javno prakticiranje vjere i javne djelatnosti vjerskih zajednica je da se tim djelatnostima «ne ugrožava sloboda drugih»³ i da su one organizirane i provedene «u skladu sa zakonom»⁴, tj. zakonskim sistemom Bosne i Hercegovine.

Hrvatski zakon, također, pretpostavlja mogućnost zloupotrebe zajamčenih vjerskih sloboda. Želeći to preduprijediti, on je

1 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 4, st. 2.

2 Ibid., st. 3.

3 Ibid., čl. 7, st. 1.

4 Ibid., st. 4, 5, 6 i 7.

protuzakonitim proglasio svako djelovanje vjerskih zajednica koje izaziva netrpeljivost i predrasude prema drugim vjerskim zajednicama, njihovim vjernicima i drugim građanima te onemogućava njihov rad. Vjerske zajednice ne smiju djelovati protiv pravnog poretka i javnog morala, a zabranjeno im je i ugrožavanje života, zdravlja i drugih prava i sloboda kako svojih vjernika tako i drugih građana.⁵ I srbijski prednacrt zakona, na tragu prethodna dva zakona, zabranjuje korištenje vjerskih sloboda na način kojim bi se izazvale ili podsticale vjerska ili bilo koja druga netrpeljivost i mržnja. Prakticiranjem svoje vjere i vjerskog ubjeđenja ne smiju se ugrožavati prava i slobode drugih, bili oni iste ili drukčije vjerske orijentacije.

3.2.9 Ograničavanje slobode vjere

S obzirom da je država suveren i da po definiciji ima apsolutno pravo donositi i mijenjati zakone i odredbe kad i kako to želi, ona, prema bosanskohercegovačkom zakonu, zadržava pravo da ograniči slobodu vjere i njenog javnog ispoljavanja u slučajevima «kad nadležni organ dokaže da je to neophodno u interesu javne sigurnosti, zaštite zdravlja, javnog

5 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 3-4.

morala ili u cilju zaštite prava i sloboda drugih osoba», ali, ipak, samo «na osnovu zakona i u skladu s međunarodnim standardima».⁶ Na ovakvu odluku, ukoliko do nje dođe, vjerske zajednice imaju pravo žalbe. Zakon, međutim, nije precizirao koji je to «nadležni organ» koji može donijeti ovakvu odluku, niti koji je to «žalbeni organ» kome se vjerske zajednice mogu žaliti. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, u ovakvom slučaju, ima samo posredno-savjetodavnu ulogu. Vjerovatno zato što ne govori o slobodi vjere, hrvatski zakon ne spominje ni mogućnost njenog ograničavanja.

Svako eventualno ograničavanje vjerskih sloboda koje čini država, prema srbijanskom prednacrtu zakona, mora biti propisano zakonima i cilj mu je zaštita i unapređivanje ustavnih prava i sloboda drugih.⁷

3.3 PRAVNI STATUS VJERSKIH ZAJEDNICA

Pored individualnih vjerskih sloboda, prema bosanskohercegovačkom zakonu, jednako važno pitanje za slobodu vjere predstavlja i pravni status vjerskih zajednica i njihovih ustanova, što, između ostalog, podrazumijeva svojstvo pravne osobe, način kako se ono stiče, dozvoljene djelatnosti, finansiranje, imovinu, upravljanje, itd.

Dosljedan svome nazivu, hrvatski zakon sav je u znaku pravnog statusa vjerskih zajednica. Čini se da on čitavu lepezu individualnih vjerskih prava i sloboda nastoji regulirati reguliranjem prava i obaveza institucionaliziranih vjerskih zajednica.

I srbijanski prednacrt zakona poklanja više pažnje kolektivnim nego individualnim pravima vjernika, pa, shodno tome, i vjerskim zajednicama, tj. njihovom pravnom statusu i drugim pitanjima i poslovima.

3.3.1 Svojstvo pravne osobe

Generalno načelo bosanskohercegovačkog zakona je da «crkve i vjerske zajednice na

6 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 14, st. 7.

7 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 4, st. 1.

teritoriji Bosne i Hercegovine imaju status pravne osobe».⁸ Imajući u vidu da među vjerskim zajednicama, u formalno-pravnom smislu, postoje značajne razlike, može se očekivati da postoje i različiti uvjeti za sticanje svojstva pravne osobe. Ovaj zakon identificira četiri kategorije vjerskih zajednica u odnosu na način sticanja statusa pravne osobe. U prvu kategoriju spadaju «historijski zasnovane crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini»,⁹ kojima ovaj zakon, «u skladu s (njihovim) vjerskim propisima i unutarnom organizacijom»,¹⁰ potvrđuje «kontinuitet svojstva pravne osobe».¹¹ To su četiri tradicionalne vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini: Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Srpska pravoslavna crkva, Katolička crkva i Jevrejska zajednica. Ove zajednice, kao i njihove organizacione jedinice, za koje one odluče da mogu biti pravne osobe, upisuju se direktno u jedinstveni registar vjerskih zajednica i crkava u Bosni i Hercegovine, podnoseći samo prijavu za upis.

Druga kategorija vjerskih zajednica su «sve ostale crkve i vjerske zajednice kojima je priznato svojstvo pravne osobe prije stupanja na snagu ovog zakona».¹² I njima se, također, priznaje raniji status pravne osobe, uz obavezu da i one podnesu prijavu za upis u registar.

Razlika između ovih dviju kategorija nije u načinu sticanja svojstva pravne osobe, nego u razlozima priznanja kontinuiteta svojstva pravne osobe. Uz to, zajednice iz prve kategorije su spomenute poimenice u samom zakonu i dat im je status «historijski zasnovanih crkava i vjerskih zajednica».¹³

Treća kategorija vjerskih zajednica su one koje su postojale i prije stupanja na snagu ovog zakona, ali im nije bio priznat status pravne osobe, kao i nove crkve i vjerske zajednice koje će se tek osnovati. Za ove vjerske zajednice i crkve postoji posebna procedura osnivanja i registriranja, decidirano objašnjena u članu 18 ovog zakona.

8 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 8, st. 1.

9 Ibid., st. 2.

10 Ibid.

11 Ibid.

12 Ibid.

13 Ibid.

Četvrta kategorija su udruženja ili savezi vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini¹⁴ koji, premda se prema zakonskoj definiciji ne radi o vjerskim zajednicama, upisom u Registar stiču svojstvo pravne osobe.

Sa stanovišta posjedovanja svojstva pravne osobe, treba spomenuti i organizacione oblike vjerskih zajednica i crkava koji, također, mogu steći svojstvo pravne osobe upisom u registar, a na temelju odluke njihove vjerske zajednice.¹⁵

Za svoje obaveze kao pravna lica, vjerske zajednice, kao i njihovi organizacioni oblici koji su stekli svojstvo pravne osobe, «odgovaraju svaki cjelokupnom svojom imovinom u skladu sa zakonom».¹⁶

S obzirom na način sticanja svojstva pravne osobe, hrvatski zakon prepoznaje samo dvije grupe vjerskih zajednica. To su tzv. *postojeće* i *novosnovane* vjerske zajednice. U prve spadaju sve vjerske zajednice koje su imale status pravne osobe prije stupanja na snagu ovog zakona, dok u druge spadaju one zajednice vjernika koje nisu djelovale kao vjerske zajednice do stupanja na snagu spomenutog zakona, kao i vjerske zajednice koje će se osnovati nakon njegovog stupanja na snagu. Vjerske zajednice iz prve grupe zadržavaju pravnu osobnost tako što se na dan stupanja zakona na snagu upisuju u evidenciju vjerskih zajednica podnoseći samo *prijavu* za upis, dok vjerske zajednice iz druge grupe za upis u evidenciju i sticanje statusa pravne osobe (ukoliko ga već nisu imale) moraju podnijeti *zahtjev* za upis, koji, naravno, može biti i odbijen.

Organizacioni oblici vjerskih zajednica te savezi vjerskih zajednica stiču svojstvo pravne osobe na isti način kao i postojeće vjerske zajednice.¹⁷

Srbijanski prednacrt zakona garantira pravnu osobnost svim vjerskim zajednicama koje se po njemu registriraju. Nekima od njih

14 Primjer ovakve organizacije je Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini koje su osnovale četiri «historijski zasnovane crkve i vjerske zajednice u BiH» (IZBiH, SPC, KC i JZBiH)

15 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica, čl. 8, st. 6.

16 Ibid., st. 8.

17 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 5.-6.

se priznaje kontinuitet pravne osobe koji su stekle po do sada važećim zakonima te se automatski upisuju u registar,¹⁸ dok se druge moraju registrirati kao nove vjerske zajednice prema proceduri propisanoj ovim prednacrtom zakona te upisati u Registar da bi stekle svojstvo pravne osobe.¹⁹ U prvu grupu spadaju «tradicionalne crkve», «historijske vjerske zajednice» te «vjeroispovjedne zajednice» koje su poimenično nabrojane u prednacrtu zakona, a u drugu sve ostale vjerske zajednice.²⁰

Postoji i treća kategorija zajednica, «nova vjerska udruženja» sa ili bez pravnog subjektiviteta, kojima je, bez obzira što nisu registrirane prema ovom prednacrtu zakona ili nisu uopće registrirane, «zajamčena sloboda vjeroispovjedanja».²¹

3.3.2 Status neprofitabilnosti vjerskih zajednica

Bosanskohercegovački zakon priznaje vjerskim zajednicama status neprofitabilnih organizacija u skladu s kojim one ostvaruju pravo na odgovarajuće pogodnosti i finansijske privilegije. Iako ne navodi koje, ovaj zakon daje mogućnost vjerskim zajednicama da koriste «beneficije na osnovu svog statusa i privilegije koje su karakteristične za neprofitabilne organizacije (...) pod uslovom ili do granice da ne vrše raspodjelu prihoda ili profita u korist privatnih osoba»,²² izuzev ako i to spada u kategoriju djelovanja sa legitimnom humanitarnom namjenom. Pored ostaloga, i dobrovoljni novčani prilozi,²³ članarina i pokloni,²⁴ legalni su izvor finansiranja i imovine vjerskih zajednica, te se zajedno sa ostalim prihodima tretiraju «u skladu sa zakonima i propisima koji se odnose na neprofitabilne, obrazovne i humanitarne organizacije».²⁵ Iako im se priznaje status neprofitabilnih, vjerske

18 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 10.

19 Ibid., čl. 9.

20 Ibid., čl. 11-18.

21 Ibid., čl. 3, st. 2-3.

22 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 9.

23 Ibid., čl. 11, st. 4.

24 Ibid., čl. 13, st. 2.

25 Ibid., st. 3.

zajednice i njihove ustanove i preduzeća obavezne su plaćati poreze i doprinose na zarade zaposlenih, kao i druge zakonske obaveze.²⁶

Vjerske zajednice, kao neprofitabilne organizacije, mogu se, također, baviti kulturnim, humanitarnim, zdravstvenim, odgojno-obrazovnim djelatnostima i u tu svrhu osnivati odgovarajuće ustanove na potpuno ravnopravnim osnovama sa onima čiji je osnivač država ili drugi ovlašteni osnivači te njima potpuno «samostalno i neposredno upravljati».²⁷

Hrvatski zakon priznaje vjerskim zajednicama, njihovim organizacionim oblicima te savezima vjerskih zajednica status neprofitabilnosti.²⁸ Hrvatski zakon oslobađa vjerske zajednice plaćanja raznih poreza i carina, a ono što je najzanimljivije, a što bosanskohercegovački zakon ne regulira, jest oslobađanje pravnih i fizičkih osoba poreza na dobit i poreza na dohodak za novčane priloge date vjerskim zajednicama.²⁹

Srbijanski prednacrt zakona ne spominje, eksplicitno, neprofitabilnost vjerskih zajednica, ali je indirektno garantira. Sami status vjerskih zajednica kao «javnih organizacija od posebnog značaja za društvo i državu» implicira i njihov poseban tretman. Sve aktivnosti vjerskih zajednica, pa čak i graditeljske i proizvodne, ukoliko su u funkciji «osnovnih djelatnosti» vjerskih zajednica, ne podliježu oporezivanju, niti plaćanju drugih dažbina državi.³⁰ Ovaj prednacrt zakona ne samo da daje pravo vjerskim zajednicama da se bave kulturnim i humanitarnim radom, već on reguliranju ovih djelatnosti pridaje veliku pažnju i prostor. Sa punih petnaest članova ovaj prednacrt zakona regulira ove neprofitabilne djelatnosti vjerskih zajednica, ističući njihov značaj, nosioce, finansiranje, državni podsticaj i dr.³¹

26 Ibid., st. 1.

27 Ibid., st. 3.

28 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 6, st. 3.

29 Ibid., čl. 17, st. 5-7.

30 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 43-44.

31 Ibid., čl. 36-48.

3.3.3 Profitabilne djelatnosti

Kao i svim drugim organizacijama, tako i vjerskim zajednicama, bosanskohercegovački zakon daje mogućnost da se indirektno bave i profitabilnom djelatnošću tako što im se dozvoljava osnivanje «preduzeća, ustanove i udruženja» putem kojih mogu «sticati, raspolagati i upravljati imovinom»,³² zatim «proizvoditi, nabavljati, uvoziti i širiti vjersku literaturu, štampane i audiovizuelne materijale ili predmete i druga sredstva elektronskog informiranja».³³

Vjerske zajednice se mogu baviti i svim drugim djelatnostima, profitabilnim ili neprofitabilnim, koje nisu zakonom zabranjene.³⁴

Hrvatski zakon ne spominje eksplicitno preduzeća, ali zato spominje brojne djelatnosti koje mogu donijeti profit, među kojima su, na prvom mjestu, odgojno-obrazovne ustanove i «druge opće korisne djelatnosti»,³⁵ među kojima je i prodaja vjerskih izdanja i suvenira. Ovaj zakon vjerskim zajednicama u Hrvatskoj dozvoljava, također, posjedovanje dionica ili udjela u trgovačkim društvima.³⁶

Srbijanski prednacrt zakona dopušta vjerskim zajednicama bavljenje profitabilnim djelatnostima i u tu svrhu osnivanje «preduzeća, banaka, osiguravajućih društava, turističkih agencija» te bavljenje drugim «privrednim i uslužnim djelatnostima koje donose dobit».³⁷

Ova djelatnost vjerskih zajednica podliježe istoj zakonskoj regulativi kao i svi drugi oblici privređivanja, zbog čega neće moći računati ni na kakve olakšice ili pogodnosti.³⁸ Za kontrolu sticanja profita vjerskih zajednica na ovaj način nadležno je Ministarstvo finansija.³⁹

32 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 10, st. 1.

33 Ibid., st. 2.

34 Ibid., st. 5.

35 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 17, st. 1.

36 Ibid.

37 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 51, st. 1.

38 Ibid., st. 2.

39 Ibid., st. 3.

3.3.4 Upravljanje vjerskim zajednicama

Imajući u vidu da su vjerske zajednice, prema bosanskohercegovačkom zakonu, odvojene od države, očekivano je da one samostalno upravljaju sobom i da svoju unutarnju organizaciju i ustroj «samostalno uređuju u skladu sa svojim internim propisima, zakonima i naučavanjem».⁴⁰ Ovaj zakon daje puno pravo vjerskim zajednicama da prilikom registriranja i u javnoj upotrebi koriste svoje službene nazive «koji su određeni njihovim kanonskim, ustavnim, odnosno statutarnim propisima»,⁴¹ zatim da «osnivaju, mijenjaju i ukidaju svoje unutarnje organe, odnosno oblike organiziranja koji imaju svojstvo pravne osobe»,⁴² te da se, u skladu sa ovim zakonom, «udružuju u saveze crkava i vjerskih zajednica».⁴³

Pošto su vjerske zajednice, prema ovom zakonu, potpuno slobodne i suverene samo na unutarnjem planu, tako i njihove odluke i akta imaju samo interni karakter i domet te «neće imati nikakvih građansko pravnih učinaka».⁴⁴ To znači da ih neće «prinudno provoditi javna vlast», niti će se, pak, primjenjivati na «one koji nisu članovi» dotičnih vjerskih zajednica.⁴⁵ Vjerske zajednice, također, imaju potpunu autonomiju i samostalnost «pri izboru, imenovanju i smjeni svog osoblja u skladu sa svojim vlastitim zahtjevima, propisima i potrebama».⁴⁶ Sa svrhom internacionalizacije, povezivanja ili jačanja odnosa, vjerske zajednice, prema ovom zakonu, imaju pravo «uspostavljati i održavati međunarodne odnose i kontakte sa crkvama i vjerskim zajednicama i svim drugim subjektima u skladu s poslanjem crkve, odnosno vjerske zajednice».⁴⁷

Cjelokupnu unutarnju organizaciju i upravu, kao i veze sa svojom matičnom zajednicom izvan Hrvatske (ukoliko je imaju) i drugim vjerskim zajednicama, hrvatski zakon u potpunosti

stavlja u nadležnost samih vjerskih zajednica, uz samo jedan uvjet –da sve te aktivnosti budu u skladu sa ustavom Republike Hrvatske.⁴⁸

Kad su u pitanju samostalnost u upravljanju, organiziranje svoje strukture i vjerske vlasti, te izbor, imenovanje i smjena svojih velikodostojnika i službenika, prema srbijanskom prednacrtu zakona, status vjerskih zajednica u Srbiji nimalo se ne razlikuje od onog u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj. Njima ovaj zakon daje potpunu slobodu, samostalnost i autonomiju.⁴⁹ Za razliku od bosanskohercegovačkog i hrvatskog zakona, u slučaju izvršenja punovažnih odluka i presuda vlasti vjerskih zajednica, ovaj prednacrt zakona obavezuje javne vlasti «da pruže odgovarajuću administrativnu i izvršnu pomoć».⁵⁰

3.3.5 Imovina vjerskih zajednica i pitanje restitucije

Sve do stupanja na snagu Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica, pravo vjerskih zajednica na imovinu, iako u svim ranijim pravnim sistemima zajamčeno, u političko-pravnoj praksi doživljavalo je sistemski i sistematični sakaćenja i uzurpacije. Ovaj zakon, može se reći, rehabilitira ovo pravo i vraća ga u fokus svakodnevnih pravne prakse.

Potvrđujući da vjerske zajednice «posjeduju vlastitu imovinu i imovinska prava kojima slobodno raspolažu i upravljaju»⁵¹ te da, uz to, «mogu sticati (i novu) imovinu u skladu sa zakonom»,⁵² ovaj zakon je otvorio put vjerskim zajednicama da potražuju i imovinu koja im je nacionalizacijom oduzeta u ranijim političkim sistemima. Priznajući vjerskim zajednicama pravo na restituciju oduzete imovine, ovaj zakon naglašava da se ona ima provesti jednako «na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine bez diskriminacije».⁵³ Način na koji će se restitucija

40 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 11, st. 2.

41 Ibid., čl. 8, st. 4.

42 Ibid., st. 5.

43 Ibid., st. 7.

44 Ibid., st. 1.

45 Ibid.

46 Ibid., st. 3.

47 Ibid., st. 4.

48 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 2.

49 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 7-8.

50 Ibid., čl. 8, st. 4.

51 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 12, st. 2.

52 Ibid., st. 1.

53 Ibid., st. 3.

provesti nije reguliran ovim zakonom, nego je za to predviđeno donošenje posebnog zakona.

Prema hrvatskom zakonu, «zgrade i prostorije namijenjene obavljanju vjerskih obreda nepovredive su».⁵⁴ U slučaju prestanka postojanja vjerske zajednice, njena imovina, «ukoliko aktima vjerske zajednice ništa nije određeno (...) postaje vlasništvo Republike Hrvatske».⁵⁵ Za razliku od ovog zakona, bosanskohercegovački zakon ne predviđa ovakvu hipotetičku situaciju, pa jê, stoga, i ne regulira. Hrvatski zakon, s druge strane, uopće ne spominje pitanje restitucije. To pitanje su vjerske zajednice, koje imaju takvu vrstu imovine, već riješile posebnim sporazumom sa državom.

Srbijanski prednacrt zakona priznaje vjerskim zajednicama pravo da posjeduju i samostalno upravljaju pokretnom, tako i nepokretnom imovinom kako u zemlji, tako i u inozemstvu. Priznaje im i pravo posjedništva nad privremeno oduzetom imovinom.

Za razliku od druga dva zakona, samo ovaj prednacrt zakona izričito zabranjuje oduzimanje imovine vjerskih zajednica.⁵⁶

Dobrovoljni prilozi i pokloni, kao izvori finansiranja vjerskih zajednica, oslobođeni su poreza, kao što i davaoci tih priloga mogu biti oslobođeni PDV-a za iznos koji su dali vjerskim zajednicama. Nekretnine koje su u funkciji osnovne djelatnosti vjerskih zajednica i koje su registrirane kao njihovo vlasništvo mogu biti oslobođene poreza na imovinu, kao što vjerske zajednice mogu biti oslobođene poreza na promet prilikom kupovine i primanja na poklon takve imovine.⁵⁷

Prema ovom prednacrtu zakona, restitucija ili povrat oduzete imovine vjerskih zajednica regulirat će posebni zakon. Do tada, oduzeta imovina vjerskih zajednica može im se ustupiti na korištenje bez ikakve nadoknade.⁵⁸

3.4 ODNOS DRŽAVE I VJERSKIH ZAJEDNICA

3.4.1 Odvojenost vjerskih zajednica od države

Vjerske zajednice su formalno-pravno «odvojene (...) od države»⁵⁹ u smislu da «država ne može priznati status državne vjere nijednoj vjeri, niti status državne crkve ili vjerske zajednice nijednoj crkvi ili vjerskoj zajednici».⁶⁰ To, također, znači da nije dopušteno da država, na bilo kom nivou vlasti, daje posebne privilegije bilo kojoj vjerskoj zajednici ili njihovim službenicima, niti je vjerskim zajednicama dozvoljeno formalno sudjelovanje u radu političkih ustanova, izuzev ako se radi o materijalnoj podršci vjerskim zajednicama. U tom slučaju, država će se držati principa nepristrasnosti i «jednakosti prema svima»⁶¹ i osigurati im materijalnu pomoć za «očuvanje kulturne i historijske baštine, zdravstvene djelatnosti, obrazovne, humanitarne i socijalne usluge»⁶² pod uvjetom da u pružanju tih usluga nema nikakve diskriminacije. Znači, država ne samo da dozvoljava, nego se i obavezuje da će i materijalno pomoći vjerskim zajednicama u pružanju humanitarne, socijalne i zdravstvene pomoći te odgoju i obrazovanju. Kako bi se postigao balans u odvojenosti, ovaj zakon se pobrinuo da i državu odvoji od vjerskih zajednica, što do sada nije bio slučaj u Bosni i Hercegovini. Država je, tako, sebi zabranila «miješanje u unutarnju organizaciju i poslove crkava i vjerskih zajednica»,⁶³ kao i «uplitanje prilikom izbora, imenovanja ili smjenjivanja vjerskih velikodostojnika».⁶⁴

Hrvatski zakon nije decidan o ovom pitanju. Čini se da je zakonodavac smatrao da je ustavni princip jednakosti i odvojenosti vjerskih zajednica od države dovoljan da osigura potrebnu «distancu» između države i vjerskih zajednica.

Srbijanski prednacrt zakona, poput bosanskohercegovačkog zakona, uvodi

54 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 12.

55 Ibid., čl. 24, st. 2.

56 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 53.-54.

57 Ibid., čl. 56.-57.

58 Ibid., čl. 55.

59 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 14.

60 Ibid., st. 1.

61 Ibid., st. 4.

62 Ibid.

63 Ibid., st. 2.

64 Ibid., st. 6.

«ravnopravnost» među vjerskim zajednicama u njihovom odnosu sa državom te ih proglašava «nezavisnim od države», uz mogućnost ravnopravne saradnje s njom.⁶⁵

3.4.2 Materijalna pomoć države

Priznajući im status neprofitabilnosti, država, putem oslobađanja od raznih poreza i carina, na indirektan način materijalno pomaže vjerskim zajednicama. Pored toga, bosanskohercegovački zakon, iako jê ne obavezuje, ostavlja mogućnost državi da «može, na osnovu jednakosti prema svima, davati materijalnu podršku crkvama i vjerskim zajednicama».⁶⁶ Ipak, da sve ne bi bilo samo na razini dobrovoljnosti, država se obavezala «regulirati penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje vjerskih službenika, posebnim propisima»,⁶⁷ tj. putem sklapanja posebnih sporazuma sa svakom vjerskom zajednicom pojedinačno. Vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini termin «regulirati» razumijevaju na način da je država spremna preuzeti spomenute obaveze na sebe.

Hrvatski zakon, za razliku od bosanskohercegovačkog, obavezuje državu da vjerskim zajednicama, pored toga što ih oslobađa brojnih poreza i carina, odobri sredstava iz državnog budžeta kad od njih primi obrazložen pisani zahtjev. Iznos pomoći ovisi o značaju njenih vjerskih objekata te doprinosu i aktivnostima vjerske zajednice na odgojno-obrazovnom, socijalnom, zdravstvenom i kulturnom planu. Postoji i namjenska pomoć, uglavnom za izgradnju i obnovu vjerskih objekata, koju država, na svim svojim nivoima vlasti, može, ukoliko hoće, dodijeliti vjerskim zajednicama.⁶⁸

Ovaj zakon ne govori o tome ko i prema kojim kriterijima odlučuje o značaju vjerskih objekata i doprinosu vjerskih zajednica.

Srbijanski prednacrt zakona, približavajući

65 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 14, st. 4.

66 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 14, st. 4.

67 Ibid.

68 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 17, st. 2.-8.

se tako rješenjima iz hrvatskog zakona, predviđa kako indirektnu, oslobađanje od plaćanja raznih poreza i dadžbina, tako i direktnu pomoć vjerskim zajednicama godišnjim izdvajanjem sredstava iz državnog budžeta za pomoć vjerskim zajednicama. Prema ovom prednacrtu zakona, država zadržava pravo kontrole trošenja spomenutih sredstava.⁶⁹

3.4.3 Posebni sporazumi

Bosanskohercegovačkim zakonom se predviđa mogućnost da vjerske zajednice, pojedinačno ili u savezima, sklapaju posebne sporazume sa državom kojima bi se regulirala pitanja od zajedničkog interesa za njih i državu koja nisu regulirana samim zakonom. Ovakve sporazume ispred države zaključuju, istovremeno, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Ministarsko vijeće i vlade oba entiteta,⁷⁰ a provodi ih Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.⁷¹

I hrvatski zakon poznaje posebne sporazume ili ugovore koje svaka vjerska zajednica, pojedinačno ili u grupi, može sklopiti sa Vladom Republike Hrvatske.⁷² Ovaj zakon je mnoga pitanja ostavio da budu regulirana upravo ovim ugovorima. Za provođenje ovih ugovora zadužena je vladina Komisija za odnose sa vjerskim zajednicama.⁷³

S obzirom na opširnost i detaljnost srbijanskog prednacrtu zakona, nije ostavljeno mnogo pitanja koja bi mogla biti predmet reguliranja posebnih sporazuma vjerskih zajednica sa državom. Ipak, prednacrt zakona pruža mogućnost vjerskim zajednicama da posebnim i pojedinačnim ugovorima sa državom ustanove modalitete korištenja zagarantiranih im prava.⁷⁴

69 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 58.

70 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 15, st. 1.

71 Ibid., st. 2.

72 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 9, st. 1.

73 Ibid., st. 2.

74 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 66.

3.5 OSNIVANJE NOVIH VJERSKIH ZAJEDNICA

3.5.1 Procedura osnivanja

Bosanskohercegovački zakon je, u članu 18, decidirano propisao proceduru za osnivanje novih vjerskih zajednica. Uz prijavu, nova vjerska zajednica treba priložiti: statut, dokument o svom službenom vjerskom učenju, potpise najmanje 300 punoljetnih državljana Bosne i Hercegovine⁷⁵ – vjernika, te odluku o osnivanju koju je potpisalo najmanje 30 osnivača. Ukoliko na podnešenu prijavu Ministarstvu pravde nema nikakvih žalbi, procedura rješavanja može trajati do 30 dana, u jednoj, ili 60, u drugoj varijanti. Prva varijanta je kad Ministarstvo donese rješenje o upisu u registar, bilo pozitivno bilo negativno, u zakonskom roku od 30 dana. Druga varijanta je kad Ministarstvo ne donese rješenje u zakonskom roku. Tada podnosilac prijave čeka narednih 30 dana, pa ako ni u tom roku Ministarstvo ne donese rješenje, vjerska zajednica će se automatski smatrati registriranom. Ako Ministarstvo ocijeni da su sadržaji predloženog vjerovanja i javnog manifestiranja podnosioca prijave «protivni pravnom poretku, javnom moralu ili štete životu i zdravlju ili drugim pravima i slobodama vjernika i građana»,⁷⁶ ono ima pravo odbiti zahtjev za registraciju.

Ukoliko podnosilac prijave ili, pak, neka već registrirana vjerska zajednica ne budu zadovoljni rješenjem Ministarstva pravde, mogu se žaliti višoj instanci, Vijeću ministara, čije rješenje je konačno. Ukoliko ni to konačno rješenje ne bi zadovoljilo podnosioca žalbe, može, u roku od tri mjeseca, pokrenuti spor pred Sudom Bosne i Hercegovine. Načelno, nova vjerska zajednica ne može se registrirati «pod istim ili sličnim imenom postojeće crkve ili vjerske zajednice»,⁷⁷ niti može «bez saglasnosti nadležne vlasti crkve ili vjerske zajednice koristiti njene službene simbole, znamenja i attribute».⁷⁸

Hrvatski zakon, pored sadržinske, pravi i jezičku razliku između formalnog pismenog

akta koji podnose postojeće vjerske zajednice i onog koji podnose novoosnovane vjerske zajednice. Prvi je *prijava*, a drugi *zahtjev*. Sadržaj prvog identičan je u hrvatskom i bosanskohercegovačkom zakonu. Sadržaj drugog se, pored naziva, i u nekoliko važnih elemenata razlikuje u hrvatskom zakonu od onoga u bosanskohercegovačkom. Naprimjer, hrvatski zakon, umjesto 300, zahtijeva 500 članova nove vjerske zajednice, ne traži odluku o osnivanju ali zato traži dokaz da zajednica već djeluje kao pravna osoba najmanje pet godina.⁷⁹ Hrvatski zakon, također, regulira i osnivanje vjerskih zajednica koje su ekspozitura vjerskim zajednicama u inozemstvu. U takvim slučajevima, uza sve navedeno, vjerska zajednica mora imati i «saglasnost nadležnog središnjeg tijela vjerske zajednice sa sjedištem u inozemstvu».⁸⁰ Ni ovim zakonom nije dozvoljeno korištenje imena i obilježja već postojeće vjerske zajednice. I hrvatski zakon predviđa odbijanje zahtjeva za upis pod istim uvjetima kao i bosanskohercegovački zakon, s tim što u žalbenom postupku hrvatski zakon ne predviđa drugostepenu instancu nego samo pokretanje upravnog spora.⁸¹ Hrvatski zakon, za razliku od bosanskohercegovačkog zakona, predviđa i mogućnost brisanja vjerskih zajednica iz evidencije, odnosno zabranu njihovog rada, iz razloga koji su slični onima za odbijanje zahtjeva za upis u evidenciju. Protiv ovakve odluke nadležnog ministarstva nema mogućnosti žalbe, kao u bosanskohercegovačkom zakonu, ali se može pokrenuti upravni spor.⁸²

Prema srbijanskom prednacrtu zakona, vjerske zajednice s formalnim kontinuitetom pravnog subjektiviteta ne moraju se ponovno registrirati. Obaveza registriranja pada samo na novoosnovane vjerske zajednice. One, da bi bile upisane u registar vjerskih zajednica, moraju podnijeti prijavu nadležnom ministarstvu sa osnovnim podacima o zajednici, uz koju trebaju dostaviti i odluku o osnivanju, statut, prikaz osnovnih vjerskih doktrina i podatke o stalnim

⁷⁵ Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 18, st. 1.

⁷⁶ Ibid., st. 5.

⁷⁷ Ibid., st. 1.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 21, st. 1.

⁸⁰ Ibid., st. 2.

⁸¹ Ibid., čl. 22, st. 3.

⁸² Ibid., čl. 23, st. 1.-2.

izvorima prihoda. Ovaj prednacrt zakona, za razliku od bosanskohercegovačkog i hrvatskog zakona, ne uvjetuje registriranje nove vjerske zajednice brojem njenih članova, niti brojem potpisnika osnivačke odluke. Prijava se rješava u roku od 60 dana, ili 90 ako prijava nije potpuna. Prijava, također, može biti odbijena, kao što i već registrirana vjerska zajednica može biti brisana iz registra, što je slučaj i u hrvatskom ali ne i u bosanskohercegovačkom zakonu. U oba slučaja, zainteresirana strana se ne može žaliti na odluku, ali može pokrenuti upravni spor. Kao ni druga dva predmetna zakona, ni ovaj prednacrt zakona ne dozvoljava upis u registar dviju vjerskih zajednica sa istim imenom. Upisom u registar, nove vjerske zajednice stižu ista prava kao i vjerske zajednice s formalnim kontinuitetom pravnog subjektiviteta.⁸³

3.5.2 Registar vjerskih zajednica

Bosanskohercegovački zakon propisuje uspostavljanje «jedinственog registra za upis svih crkava i vjerskih zajednica, njihovih saveza i organizacionih oblika za koje to zatraži crkva i vjerska zajednica».⁸⁴ Za donošenje propisa u tom smislu je nadležno Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine. Ovo ministarstvo je nadležno i za vođenje registra te za rješavanje zahtjeva za registraciju novih vjerskih zajednica.

Hrvatski zakon poznaje isti institut samo pod drugim nazivom: Evidencija vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj. Evidencija je u nadležnosti Ministarstva za poslove opće uprave.⁸⁵

Srbijanski prednacrt zakona, uspostavljajući registar vjerskih zajednica u Srbiji, obavezuje Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu da pravilnikom propiše obrasce i način vođenja registra vjerskih zajednica, a ovaj prednacrt zakona nije precizirao ko je nadležan za samo vođenje registra.⁸⁶ Prema ovom

83 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 16, st. 1.

84 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 16, st. 1.

85 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH., čl. 6, st. 1.

86 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 65, st. 5.

prednacrtu zakona, pored podataka o vjerskoj zajednici i njenim organizacionim jedinicama, u registar se unose i podaci o svim ustanovama i preduzećima koja je osnovala vjerska zajednica te o svim djelatnostima kojima se bavi.⁸⁷

3.5.3 Savezi vjerskih zajednica

Vjerskim zajednicama u Bosni i Hercegovini, prema ovdašnjem zakonu, dozvoljeno je udruživanje u saveze i udruženja dviju ili više vjerskih zajednica.⁸⁸ Iako zakon to eksplicitno ne navodi, može se zaključiti da se mogu udruživati samo vjerske zajednice koje imaju svojstvo pravne osobe tj. koje su već registrirane kao vjerske zajednice. U prilog tome ide i činjenica da, osim sporazuma, izjave ili drugog sličnog dokumenta, «u kome su pobrojani osnivači, definirani ciljevi osnivanja saveza, način formiranja zajedničke upravljačko-predstavničke strukture, vrijeme na koje je osnovana»,⁸⁹ zakon ne propisuje nikakvu drugu proceduru za njihovo registriranje. S obzirom da ih čine vjerske zajednice pravne osobe, i ovakvi savezi ili udruženja, upisom u registar, dobijaju status pravne osobe. Hrvatski zakon, također, dozvoljava osnivanje i upisivanje u evidenciju ovakvih saveza čija prava i obaveze se uređuju istim zakonskim odredbama kao i prava i obaveze vjerskih zajednica,⁹⁰ što znači da, *de jure*, imaju isti status. Srbijanski prednacrt zakona sasvim usputno, reklo bi se, spominje saveze vjerskih zajednica koji, prema njemu, dostavljajući u registar iste podatke koji se traže i od vjerskih zajednica sa kontinuitetom pravnog subjektiviteta, stižu svojstvo pravne osobe.⁹¹ Ovo nam daje za pravo da posredno zaključimo da je osnivanje saveza vjerskih zajednica u Srbiji dozvoljeno, iako ovaj prednacrt zakona o tome nije eksplicitan.

87 Ibid., st. 1.

88 Primjer jednog ovakvog saveza je Međureligijsko vijeće u BiH, koje su osnovala IZ, SPC, KC i JZ

89 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 19, st. 2.

90 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 27.

91 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 65, st. 2.

3.6 PROVOĐENJE ZAKONA

Država je, u slučaju provedbe *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*, zastupljena širokom lepezom svojih najviših institucija. One bi se mogle poredati prema hronologiji njihove važnosti za ostvarivanje vjerskih prava i sloboda propisanih ovim zakonom. Na prvom mjestu bi bilo Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, koje vodi registar vjerskih zajednica, tj. upisuje postojeće i provodi proceduru registriranja novih. Žalbe na rješenja ovog ministarstva rješava Ministarsko vijeće, a konačna riječ se može zatražiti i pred Sudom Bosne i Hercegovine. Na drugom mjestu je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, koje je, kao nadležno ministarstvo za odnose sa vjerskim zajednicama, zaduženo «za provođenje ovog zakona i drugih propisa kojima se uređuju odnosi između države i crkava i vjerskih zajednica, kao i drugih pitanja značajnih za položaj i djelovanje crkava i vjerskih zajednica».⁹² Ovo ministarstvo ima obavezu pratiti poštivanje vjerskih sloboda i prava vjerskih zajednica i vjernika u državi te zahtijevati od organa vlasti, koji se ogлуše o vjerska prava i slobode ili ona budu ugrožena na području njihove jurisdikcije, da «u roku od sedam dana obavijeste Ministarstvo o mjerama zaštite ugrožene slobode vjere»⁹³ koje su poduzeli. Angažirane su čak četiri institucije za sklapanje posebnih sporazuma sa jednom ili više vjerskih zajednica ispred države: Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Ministarsko vijeće i obje entitetske vlade. Ukupno šest najviših državnih institucija obavezano je ovim zakonom na konkretan i neposredan angažman u njegovoj implementaciji.

Državni organi koji su hrvatskim zakonom direktno uključeni u njegovo provođenje jesu Ministarstvo za poslove opće uprave, koje vodi evidenciju vjerskih zajednica, upis i brisanje iz evidencije⁹⁴ te Vlada Republike Hrvatske, koja jedina ima ovlaštenje da u ime države sklapa

92 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH., čl. 15, st. 2.

93 Ibid., čl. 17, st. 2.

94 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 6, st. 1.

sporazume sa vjerskim zajednicama.⁹⁵ Primjetno je da hrvatski zakon ne predviđa drugostepeni organ u proceduri upisa u evidenciju te da je sklapanje ugovora države sa vjerskim zajednicama znatno jednostavnije, s obzirom da to ispred države radi samo jedan organ, a ne četiri, kakav je slučaj u Bosni i Hercegovini prema njenom zakonu.

Hrvatski zakon je, «radi provođenja akata koji uređuju odnose države i vjerskih zajednica, kao i drugih pitanja od značaja za položaj i djelovanje vjerskih zajednica», predvidio osnivanje i vladine Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama,⁹⁶ na čelu koje je uvijek jedan od ministara.

Srbijanski prednacrt zakona, vjerovatno samim tim što se radi tek o prednacrtu zakona, još uvijek ne precizira državne institucije koje će biti nadležne i odgovorne za njegovo provođenje. Termini koje, umjesto punih naziva, ovaj prednacrt zakona koristi: «nadležno ministarstvo», «nadležni državni organ», «nadležne službe» i sl. Jedini državni organ koji ovaj prednacrt zakona imenuje jest Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu, koje je zaduženo za izradu pravilnika o funkcioniranju registra.

3.7 PITANJA KOJA NIJE REGULIRAO

BOSANSKOHERCEGOVAČKI ZAKON, A REGULIRALI SU IH ZAKONI U RH I(LI) SCG, ILI IH NIKO NIJE REGULIRAO

3.7.1 Mjere za nepoštivanje odredaba ovog zakona

Indikativno je da, izuzev propisivanja obaveze Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice da ukaže vlastima na slučajeve kršenja prava na slobodu vjere i njenog javnog prakticanja, te obaveze organa vlasti da u razumnom roku odgovori Ministarstvu o poduzetim mjerama za zaštitu ugrožene slobode, bosanskohercegovački zakon nigdje ne precizira nikakve konkretne mjere koje se mogu ili moraju primjeniti nad prekršiocima.

Međutim, isti «propust» može se uočiti i kod hrvatskog zakona i srbijanskog prednacrtu zakona.

95 Ibid., čl. 9, st. 1.

96 Ibid., st. 2.

3.7.2 Vjerski brak

Premda nijedan od ova tri zakona ne govori eksplicitno o vjerskom vjenčanju i njegovim pravnim posljedicama, za razliku od bosanskohercegovačke i srbijanske, hrvatska vlada je posebnim ugovorima sa vjerskim zajednicama regulirala i ovo pitanje.

Prema tim ugovorima, «vjersko vjenčanje od trenutka sklapanja ima učinke građanskog braka (...) ako ugovorne stranke nemaju građanske zapreke i ako su ispunjeni zahtjevi predviđeni odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske».⁹⁷ U svakom slučaju, građani Hrvatske mogu birati između građanskog i vjerskog vjenčanja, a njihov izbor, bez obzira kakav bio, ima učinak građanskog braka, za razliku od građana Bosne i Hercegovine kojima to nije omogućeno i koji će i dalje, ukoliko žele i vjersko vjenčanje, morati dva puta izlaziti pred dva različita «matičara» i izlagati se duplim troškovima. Vjernici u Bosni i Hercegovini su, u odnosu na one koji to nisu, u neravnopravnom položaju, pa možda čak i diskriminirani.

3.7.3 Dušebrižništvo

Vjerska služba u državnim ustanovama u Bosni i Hercegovini, kao što su vojne, zdravstvene, socijalne, kaznene, policijske i druge, postoji jedino u oružanim snagama, a i to je regulirano drugim aktima a ne Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica.

Hrvatski zakon, s druge strane, «jamči (...) pravo na dušobrižništvo» tj. vjersku službu i brigu o vjernicima, pripadnicima vjerskih zajednica, gotovo u svim državnim ustanovama osim političkih. Načini ostvarivanja ovih prava uređuju se ugovorima vjerskih zajednica sa Vladom RH, u slučaju državnih, odnosno sa njihovim osnivačima, u slučaju nevladinih ustanova.

Srbijanski prednacrt zakona daje mogućnost vjerskim zajednicama da obavljaju vjerske obrede za svoje članove u državnim i drugim

javnim ustanovama, kao što su to zdravstvene, vojne, policijske, socijalne, kaznene i dr., na zahtjev članova tih ustanova ili onih koji su u njima smješteni. Sve pojedinosti o provođenju ovakvih aktivnosti te prava i obaveze u tom pogledu utvrdit će se posebnim i pojedinačnim ugovorima zainteresiranih strana.

4. ZAKLJUČAK

Dva zakona i jedan prednacrt zakona čiji je cilj reguliranje oblasti vjerskih sloboda i pravni status vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori doneseni su (ili tek trebaju biti) u ambijentu raščejrečenosti ovih država između komunističke prošlosti, ratne destrukcije i poratne obnove, kako materijalne tako i duhovne, na jednoj, i aspiracija ka članstvu u evropskim integracijama, na drugoj strani, te u ambijentu nametnutog izbora između zastarjelih, nefunkcionalnih i, u nekim slučajevima, nepostojećih nacionalnih zakona i vrlo visokih pravnih standarda Evropske unije i međunarodne zajednice. I pored spomenutih okolnosti, može se, bez sumnje, kazati da predmetni zakoni prilaze ovom pitanju vrlo otvoreno i sa uočljivim intencijama da ga reguliraju u skladu s najvišim međunarodnim standardima. Koliko su u tome uspjeli pokazat će njihova primjena, a pravi ispit zrelosti ovi zakoni polagat će prilikom usklađivanja sa zakonima Evropske unije pri pregovorima o priključenju, kad do njih dođe.

Sva tri zakona, koji su bili predmet analize i poređenja u ovom radu, iako tretiraju istu oblast, vjerska prava i slobode, pokazuju konceptualne razlike u pristupu reguliranju spomenute oblasti u smislu davanja prioriteta ili preferiranja različitih pitanja ili grupe pitanja, što se, između ostalog, ogleda i u obimu prostora koji im je odvojen. Naprimjer, dok bosanskohercegovački i hrvatski zakoni gotovo usputno spominju kulturne i humanitarne djelatnosti vjerskih zajednica, srbijanski prednacrt zakona odvaja im cijelih petnaest članova, što je više od dvije trećine bosanskohercegovačkog ili jedne polovine cjelokupnog hrvatskog zakona. S druge strane, za razliku od hrvatskog zakona i srbijanskog prednacrt zakona, koji naglašavaju

⁹⁷ Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, čl. 8.

pravni status vjerskih zajednica nauštrb sloboda i prava pojedinca, bosanskohercegovački zakon pridaje značajnu pažnju individualnim slobodama i pravima. Istovremeno, uprkos ovim razlikama, za predmetne zakone bi se moglo reći da su veoma slični, posebno kad je posrijedi forma i izbor reguliranih pitanja. Razlog tome je vjerovatno to što su u izradi svih ovih zakona korišteni isti ili slični izvori: ranija zakonska regulativa, koja je bila zajednička u tada zajedničkoj državi, međunarodni standardi, koje su svi imali na umu ponajviše zbog istovjetnih težnji ka priključenju evropskim integracijama, te slična, ako ne i ista, iskustva i iskušenja kroz koja prolaze mlade demokracije i zemlje u tranziciji.

Postoji, međutim, nekoliko pitanja koja nijedan zakon nije eksplicitno regulirao, a koja su, ugovorima ili drugim zakonskim aktima, različito regulirana u ova tri zakonodavstva. Naprimjer, dok u Hrvatskoj vjersko vjenčanje ima i «građanski učinak», dotle je to u Bosni i Hercegovini, bez izmjene Porodičnog zakona, nemoguće riješiti, čak ni posebnim sporazumima koje ovi zakoni predviđaju. Također, vjersku službu u državnim ustanovama hrvatski zakon i srbijanski prednacrt zakona pozitivno su regulirali, dok je bosanskohercegovački zakon to pitanje potpuno ignorirao.

Na kraju, ne treba propustiti konstataciju da se svim ovim zakonima mogu navesti i ozbiljne zamjerka jer nijedan od njih ne propisuje kaznene mjere, niti, pak, definira stepen krivičnosti ili prekršajnosti djela usmjerenih protiv prava na slobodu vjere, a koja svaki od njih izričito i strogo zabranjuju.

LITERATURA I IZVORI

1. Durmišević, Enes (2003.), «Šerijatsko pravo i nauka šerijatskog prava u Bosni i Hercegovini u prvoj polovini 20. stoljeća», doktorska disertacija, Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo
2. Gomien, Dona, Harris, David i Zwaak, Leo (1996.), «The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion (Article 9)», u: «Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter, Council of Europe Publishing», str. 263-271, Strasbourg
3. Miličević, Neđo (2004.), «Sloboda vjere i ispovijedanja», u: «Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu», br. XLVII-2004., str. 252-271, Sarajevo
4. Nacrt Ustava Republike Srbije (2004.). Na: http://www.parlament.sr.gov.yu/content/lat/akta/ustav/ustav_1.asp.
5. Prednacrt Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji (nije još usvojen); na: http://www.parlament.sr.gov.yu/content/lat/akta_1.asp
6. Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama u SCG (2002.), na: <http://www.info.gov.yu>.
7. Stahnke, Tad i Martin, J. Paul (1998.), «Religion and Human Rights: Basic Documents», CSHR., Columbia University, New York
8. Ugovor između Vlade RH i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa (2002.), u: Narodne novine, br. 196/03, Zagreb
9. Ustav Bosne i Hercegovine (1995.), na: <http://www.parlament.ba/bos/ustav/index.php>.
10. Ustav Republike Hrvatske (1990.), na: <http://www.sabor.hr/default.asp?gl=200302210000013>
11. Ustav Republike Crne Gore (1992.), u: Službeni list RCG, br. 48/92, Podgorica
12. Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora (2002.), na: <http://www.info.gov.yu>
13. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u SRBiH (1976.), Službeni list SRBiH, br. 36/76.
14. Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH (2004.), Službeni glasnik BiH, br. 5/04
15. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH (2002.), Narodne novine, br. 83/02
16. Zajednička izjava Vlade Republike Srbije i Islamske zajednice (2003.), u: Arhiv Mešihata Islamske zajednice, Novi Pazar
17. Ljudske slobode i prava: Međunarodna regulativa (2005.), na: www.projuris.org

Summary

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATIVE REGULATION ABOUT THE FREEDOM OF FAITH AND ABOUT THE LEGAL POSITION OF RELIGIOUS COMMUNITIES IN BOSNIA-HERZEGOVINA, THE REPUBLIC OF CROATIA AND IN SERBIA AND MONTENEGRO

Ifet Mustafic

The three laws analyzed and compared in this work, although dealing with the same issue of religious rights and freedoms, show the conceptual differences in their approaches. These differences are mirrored in the priorities or preferences they give to various issues, or sets of issues, visible, among other things, from the amount of attention they dedicate to those issues. At the same time, and leaving these differences aside, we could say that these laws are very similar, especially in terms of the form and the choice of the issues they regulate. Probable reasons for this are: same or similar sources used - previous legislative regulations, of the common state they were all members of; international standards, about which everyone is concerned mostly because of the same aspirations of joining the European integrations; similar, if not the same, experiences and temptations, which young democracies and countries in transition usually face.

However, there are several questions that are not explicitly regulated by any of the three laws. They are regulated differently in the three legal systems, through contracts or other legislative documents. For example, in Croatia a religious wedding is also a civil act, while in Bosnia-Herzegovina it is impossible to have that without changing the Family law. Croatian and Serbian laws have positively regulated the religious service in national institutions, while Bosnian law has completely ignored that issue.

In the end, we must say that all these laws could be seriously criticized because none of them has penalties, nor does it define the degree of responsibility or offence, against those who violate the right of freedom of faith and belief, which all of them explicitly and strictly protect.

موجز

تحليل مقارن للتشريعات المتعلقة بحرية الأديان والأوضاع القانونية للجماعات الدينية في البوسنة والهرسك وجمهورية كرواتيا واتحاد صربيا والجبل الأسود

عفت مصطفىتتش

إنه بالرغم من أن القوانين الثلاثة، التي كانت موضوع التحليل والمقارنة في هذا البحث، تعالج نفس المجال وهو مجال الحريات والحقوق الدينية، إلا أنه يوجد بينها اختلاف في المضمون في تعاملها مع تنظيم ذلك المجال، وذلك من حيث تحديد الأولويات أو تفضيل المسائل أو مجموعات المسائل المختلفة، ويظهر هذا - على سبيل المثال - من خلال حجم المساحة المخصصة لها.

في الوقت نفسه، وبالرغم من هذه الاختلافات، يمكن القول بأن تلك القوانين متشابهة جدا، لاسيما فيما يتعلق بشكل تلك القوانين واختيار المسائل التي تنظمها. وربما يعود سبب التشابه هذا إلى أنها استندت إلى مصادر متماثلة أو متشابهة: كالقوانين السابقة التي كانت موحدة في الدولة المشتركة السابقة، والمقاييس الدولية التي أخذها الجميع في الاعتبار بسبب الرغبة بالانضمام إلى التجمعات الأوروبية، والتجارب المتشابهة إن لم نقل المتماثلة، التي تمر عبرها الديمقراطيات الناشئة والدول المنخرطة في عملية التحول.

ولكن يوجد عدد من المسائل التي لم تنظمها هذه القوانين بشكل صريح ودقيق، ولكنها منسجمة في الأنظمة التشريعية الثلاثة من خلال اتفاقيات أو صيغ قانونية أخرى. فمثلا، نجد أن عقد الزواج الديني في كرواتيا له "تأثير مدني"، بينما لا يمكن تحقيق ذلك في البوسنة والهرسك، بدون تعديل قانون الأحوال الشخصية، حتى ولو بالاتفاقيات الخاصة التي تسمح بها تلك القوانين. ونجد أيضا أن القانون الكرواتي ومقترح القانون الصربي قد نظما إيجابيا الوظائف الدينية في المؤسسات الحكومية، بينما يتجاهل قانون البوسنة والهرسك هذه القضية كليا.

وفي الختام، يجب أن ألا نفوت الفرصة بأن نوجه انتقادنا لهذه القوانين الثلاثة لأنها لم تحدد أية عقوبات ولم تعرّف درجة الجنايات أو المخالفات الموجهة ضد حرية الأديان، تلك الجنايات أو المخالفات التي تحظرها القوانين الثلاثة بشدة.